[1] Tekst en foto's Ina en Ruud Metselaar – www.comomeerinfo.nl

Bezienswaardigheden in de nabije omgeving van Menaggio. III. Het Val Menaggio, van Croce tot Porlezza

In dit artikel beschrijf ik een rondrit van circa 30 km door de dorpen aan de noordkant van de weg van Menaggio naar Porlezza en enkele wandelingen in deze omgeving. Start- en eindpunt van de route is Menaggio. De route gaat langs de volgende plaatsen: Menaggio, Croce, Grandola ed Uniti, Codogna, Velzo, Naggio, Gottro, Carlazzo, Corrido, Porlezza, Menaggio (zie onderstaande kaart of meer gedetailleerd de kaart Kompass nr. 91).

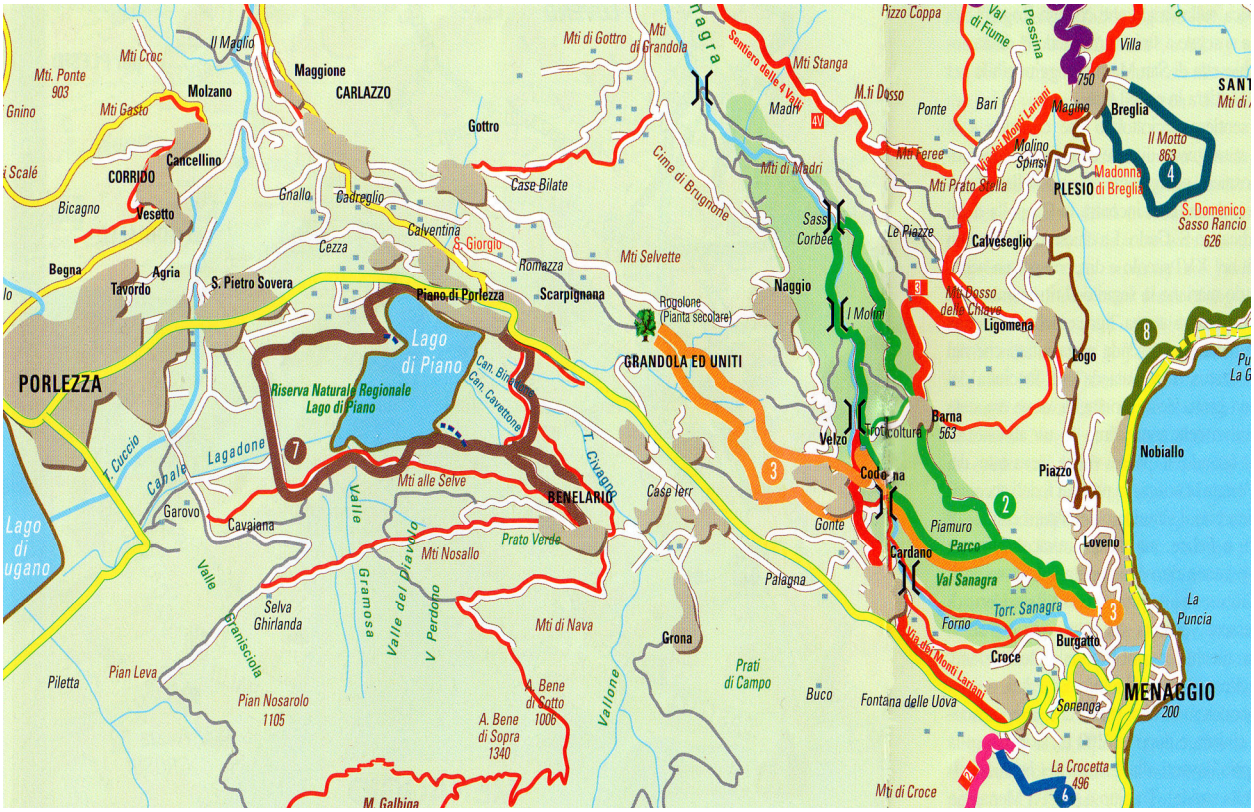

Kaart met de in de tekst besproken auto route[2]. De dik gekleurde lijnen geven enkele wandelroutes: 4, de wandeling bij Breglia wordt beschreven in Nieuwsbrief 2011_2; route 6 is beschreven in 2011_3; routes 3 en 7 worden in dit artikel beschreven. (per gentile concessione DA.BI.Mar)

---

[1] Verzoeken om toezending per email aan: r.metselaar@comomeerinfo.nl

[2] De kaart is een kopie uit het boekje met wandelingen in de omgeving van Menaggio (tekst in Italiaans, Engels en Duits) verkrijgbaar bij het toeristenbureau in Menaggio

De ontstaansgeschiedenis van het dal

De Val Menaggio, het dal tussen Menaggio en Porlezza, ligt op een oud breukvlak tussen de Alpen en de Voor-Alpen. Tijdens de laatste ijstijd werd het hele gebied bedekt door de gletsjers uit het Valtellina en de Spluga die zich bij Menaggio verenigden met de takken uit het Val Cavargna en Val di Rezzo. Deze gletsjers slepen het dal uit, waardoor de typische U-vorm ontstond, terwijl langs de zijkanten grote hoeveelheden morenen werden achtergelaten. In de dalen van de Sanagra en Rezzo vinden we dit gesteente tot een hoogte van 1250 m. Aan de zuidkant van het Val Menaggio zien we deze afzettingen ook duidelijk langs Grona en Bene Lario. Door de verschillende steensoorten vond een selectieve erosie plaats, waardoor er op een aantal plaatsen een soort heuvels achterbleven, die bekend staan als "montecchi"[3]. Eén hiervan, aan de westzijde van het Lago di Piano, is goed herkenbaar omdat hier het versterkte dorp Castel S. Pietro werd gebouwd.

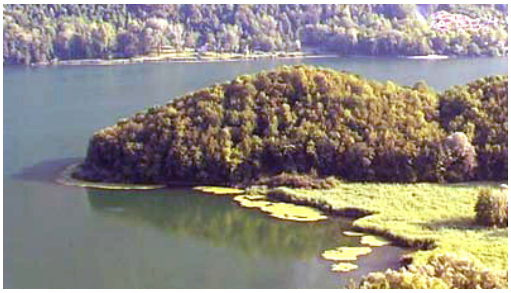

Lago di Piano met een van de montecchi

De rondrit begint in de gemeente Grandola ed Uniti, bestaande uit de dorpen Codogna, Cardano, Naggio, Gonte en Velzo.

Cardano

Vanuit Croce rijden we richting Porlezza. Kort na het verlaten van Croce ziet u het bord Grandola ed Uniti, hier slaan we rechts af naar Cardano en Codogna (er staat bij de afslag ook een verwijzing naar villa Camozzi). Het eerste dorp, Cardano, is aardig om even te voet te bezoeken – het heeft oude huizen, gebouwd van de lokale grijze steen, in kronkelende straatjes. Villa Bagatti Valsecchi, gelegen aan de via Galbiati 11, met een schitterend toegangshek, ligt op de rand van een beboste klif. De broers Bagatti Valsecchi erfden in 1894 de 18e eeuwse villa. De villa zelf is niet te bezichtigen, maar de prachtige tuinen kunnen wel worden bezocht. De tuinen liggen op twee niveaus, waarvan één een prachtig uitzicht biedt op de 90 m lager stromende Sanagra.

Villa Bagatti-Valsecchi

Het kleine kerkje, dat in 1744 werd gebouwd op kosten van de broers Carlo Antonio en Martino De Guaitis (Guaita), is gewijd aan de heiligen Caterina, Bernard en de Apostel van Indië (S. Franciscus Saverius) en bevat enkele 17e eeuwse doeken.

De zijdalen Valrezzo, Valcavargna en Valsanagra zijn rijk aan ijzerhoudende mineralen. In de 14e eeuw waren de mijnen en hoogovens

[3] Twee soortgelijke heuvels vinden we bij Colico; op de heuvel Monteggiolo lag het Spaanse fort van Fuentes, op de heuvel Montecchio Nord ligt het fort Montecchio-Lusardi – zie mijn boekje De Tre Pievi en het Valchiavenna

in het Valcavargna al zeer bekend. Rond 1800 sloten de mijnen wegens gebrek aan hout en houtskool. Vanuit Cardano kunt u in ongeveer 20 minuten lopen de resten van zo'n oude oven bereiken.

Het kerkje van Cardano

Het altaarstuk met de afbeelding van de *Madonna met Kind en de SS. Catarina en Bernard* dateert zeker van vóór 1627; tegen de linker en rechterwand van het schip hangen doeken met respectievelijk *S. Saverius* en *S. Carlo Borromeo* en in de tweede kapel links zien we de *Kruisiging met SS. Rocchus en Sebastiaan*. In de eerste kapel links zien we het mausoleum van de familie Bagatti Valsecchi, opgericht in 1856 door baron Galbiati uit Milaan.

Codogna

Na Cardano volgt op korte afstand Codogna (480 m) met villa Camozzi uit 1700. De villa is nu gemeentehuis, maar huisvest ook het museum "Etnografico e Naturalistico del Val Sanagra". Helaas zijn de openingstijden zeer beperkt[4]. Te beginnen bij deze villa is er een zeer aan te bevelen rondwandeling te maken naar een driehonderd jaar oude eik, Il Rogolone, welke ik verderop zal beschrijven.
In de via Castello ligt in een privé sparrenbos de ruïne van een oude uitkijktoren uit de Middeleeuwen. Ze ligt op een hoogte boven het dorp en controleerde de wegen door het Val Menaggio tot aan het Lario.
Achter villa Camozzi, en wat hoger gelegen, ziet u de kerk van S. Siro, die een bezoek ook waard is. Rechts van de villa loopt een pad omhoog naar de kerk; het alternatief is met de auto iets door te rijden richting Velzo, Naggio en bij de kerk te parkeren.
Tegenover de villa staat villa Corti uit 1535, ook met een fraaie poort. In de 18^{e} eeuw woonde hier de adellijke familie Guaita, vazallen van het groothertogdom Milaan en later het Spaanse Koninkrijk. Binnen de villa is een fresco uit het jaar van de bouw van de villa met een afbeelding van de "*flagellatie*". Wat hoger gelegen zien we villa Boscalari, uitgevoerd in de 19^{e} eeuw in eclectische stijl, zoals vele villa's uit die tijd langs het Comomeer.
Niet ver verwijderd is de Albergo Miravalle, waar Mussolini op zijn vlucht met de Duitse colonne de nacht van 26 april 1945 doorbracht, voordat hij de volgende dag in Dongo zou worden gearresteerd.

Villa Camozzi

Het gebouw dateert uit de 18^{e} eeuw, van buiten lijkt het weinig interessant, maar van binnen is het zeer geraffineerd afgewerkt. De villa werd gebouwd voor de familie Guaita en ging daarna over naar Carlo Luigi Camozzi, een militair die zich vooral onderscheiden had in het leger van Napoleon. Hij vocht op vele fronten, overleefde de Russische veldtocht en werd onderscheiden met het Legioen van Eer en de IJzeren Kroon. Toen de Oostenrijkers de macht weer overnamen en het Italiaanse leger ophieven, verliet hij het leger als Artillerie Majoor en trok zich terug in de villa die nu zijn naam draagt.
De ingang wordt gevormd door een smeedijzeren hek met vier zuilen die in een halve cirkel zijn opgesteld. Binnen zijn niet alleen de zalen gedecoreerd met fresco's maar ook het trappenhuis en het atrium. Een bijzonderheid is dat de villa inwendig nooit is veranderd en daarmee een van de zeldzame voor beelden is van een 18^{e} eeuws patriciershuis. Hoewel het huis met bijgebouwen onderdeel van een grote landbouw onderneming was, is het buitengewoon rijk gedecoreerd; van

[4] Iedere laatste zondag van de maand en van mei tot september ook op de tweede zondag van de maand

de grote ingangsdeur in gebouchardeerd[5] graniet, de deurstijlen en kozijnen, en de notenhouten deuren tot de smeedijzeren leuningen.
De villa bleef in de familie tot 1977 waarna ze werd verkocht aan een vastgoed onderneming en in 1986 werd overgenomen door de gemeente.

Villa Camozzi

Het Museo Etnografico Naturalistico

Het etnografisch-natuurhistorisch museum is op twee verschillende plaatsen gehuisvest. De gemeente Grandola heeft namelijk de oude steenfabriek Galli in het Val Sanagra gekocht en toont hier de oude fabriek, die werd aangedreven door waterkracht.
Het tweede en belangrijkste deel van het museum is ondergebracht op de bovenverdiepingen van de villa Camozzi. Op de eerste verdieping vinden we zalen met fossielen uit het Val Sanagra, twee diorama's, een zaal met opgezette dieren en een verzameling oude werktuigen. Er is ook een "spoorweg galerij" met foto's van de oude spoorlijn Menaggio – Porlezza. Op de zolderverdieping wordt aandacht besteed aan transportmiddelen, gereedschappen, instrumenten en ambachten.

De fossielenverzameling van het museum

Het Val Sanagra is zeer rijk aan fossielen en het museum toont hiervan een zeer mooie verzameling. Een van de meest aansprekende voorbeelden vind ik de onderkaak en schedel van de holenbeer. Dit dier leefde gedurende de ijstijden van ca 240.000 jaar gelden tot 20.000 jaar geleden en gebruikte de talloze grotten in dit gebied om te overwinteren. Deze *Ursus spelaeus* was een indrukwekkende planteneter, rechtopstaand bereikte hij wel 4 meter hoogte! Het is onduidelijk of deze soort verdween door klimatologische omstandigheden of door toedoen van de mens. Veel ouder zijn de fossielen van vissen en planten die in deze omgeving werden gevonden. In de kalksedimenten die in het Val Sanagra en Val Rezzo circa 220 miljoen jaar geleden werden afgezet in de zee, de Tetide, die heel Italië bedekte, vond men o.a. de hier afgebeelde *Saurichthys,* een vis die tot 60 cm lang kon worden en een enorm lange kop t.o.v. zijn lichaam heeft. Nog ouder zijn de fossielen van verschillende planten, die hier in de periode van het carboon, zo'n 300 miljoen jaar geleden groeiden. Het klimaat was toen tropisch heet en vochtig en leidde tot de groei van gigantisch hoge planten. Bloemvormende planten bestonden toen nog niet, maar alleen sporenplanten zoals varens. Zo werden de *calamites*, planten die verwant zijn aan de paardestaarten (heermoes, equisetum), dat u als onkruid in de tuin tegenkomt, wel 20-30 m hoog. Andere reuzenplanten waren de *lepidodendrons*, een wolfsklauwachtige van meer dan 10 m en de *Cordaites*, een soort mangrove die meer dan 40 m hoogte bereikte. In deze bossen leefden talloze insecten, waaronder libelles met een vleugelwijdte van 80 cm en 150 g gewicht, die snelheden van 100 km/u bereikten. In het Val Sanagra heeft men hiervan echter weinig teruggevonden. Het is jammer dat (zoals in vrijwel alle musea) het verhaal achter die fossielen niet wordt gebracht, want daarmee zou het niet alleen voor kinderen maar ook voor de gemiddelde leek veel aan interesse winnen.

[5] Opgeruwd door hameren met bouchardhamer, een hamer met vierkante kop met een profiel van punten

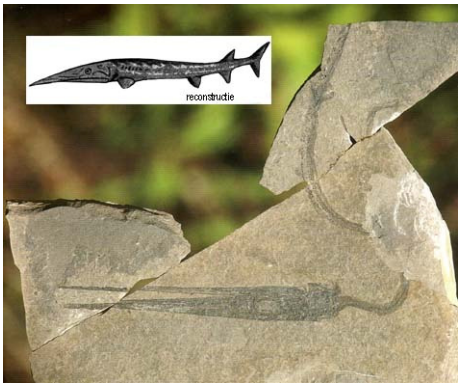

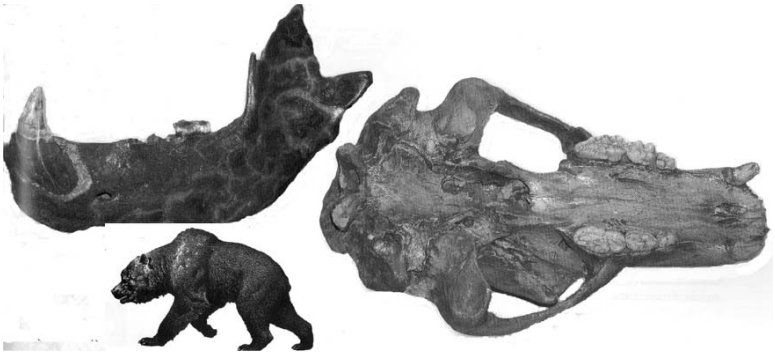

Saurichthys fossiel en reconstructie *Holenbeer schedel en onderkaak*

Een rondwandeling uit Codogna naar "Il Rogolone"

Codogna is een geschikt uitgangspunt voor een wandeling naar de enorme eik "Il Rogolone". Ook kinderen zullen dit een leuke wandeling vinden. Het pad begint links van villa Camozzi (u kunt vlak bij de villa parkeren) en is duidelijk aangegeven met bruine richtingwijzers met het opschrift "Quercia secolare", onderweg ziet u ook regelmatig een rode stip aangebracht langs het pad. De wandeling neemt ongeveer 1,5 uur en is ook voor kinderen zeer geschikt. Na ongeveer drie kwartier bereikt u de eik, die dateert uit ongeveer 1710! De stam heeft een omtrek van 8 m, een hoogte van 25 m en de kruin meet ongeveer 55 m. Ze ligt op een open plek in het bos, waar het goed rusten is. Links van deze woudreus ziet u nog een iets jonger exemplaar dat er ook mag zijn, "Il Rogolino". De overlevering wil dat de inwoners van Codogna onder de Rogolone (in het dialect "Rugulun") hieronder samenkwamen voor het nemen van voor de gemeenschap belangrijke beslissingen. Sinds 1923 is het nationaal monument.

Onderweg naar Il Rogolone – een wasplaats *De woudreus*

Aan het eind van de open plek is links een pad naar Gottro (aangegeven met een bordje) en rechts is het pad dat wij kiezen naar Velzo (hier ontbreekt het bordje). Het pad gaat een stukje steil omhoog en komt dan al snel uit op een breder pad. Hier slaan we rechtsaf, het bordje Velzo volgend. Na ongeveer 20 min kruisen we een beekje en links liggen dan enkele huizen. Het pad buigt naar links en kort na de bocht lijkt er een splitsing te komen. Als u hier even naar rechts loopt, het heuveltje op tot het eind van dit "pad" dan heeft u een prachtig uitzicht over het Lago

di Piano en het eind van het Lago di Lugano. Ga nu weer terug naar het pad en volg dit langs de zomerhuizen. Het wordt nu al snel breder en bereikt de straatweg, de Via delle Alpi, die links omhoog naar Naggio gaat. Steek op dit punt de weg recht over naar het dorp Velzo. Bij de splitsing gaat u rechts door de via Gottro, die naar een pleintje met een kapel leidt. Neem daar links de via Leopardi, welke u bij de kerk van S. Siro brengt (zie boven). De kerk is een bezichtiging waard; op de buitenmuren ziet u bordjes met de haltes van de Kruiswegstatie. Loop links langs de kerk omlaag, dan komt u aan de rechterkant van villa Camozzi weer terug op het uitgangspunt.

Gezicht op het Lago di Piano en het Lago di Lugano

Wandeling van de Rogolone naar het Bosco Impero en Gottro

Voor de bovenbeschreven wandeling van de Rogolone naar Velzo gingen we rechts achter de boom omhoog en op de T-splitsing rechtsaf. U kunt hier echter ook linksaf slaan en het bordje Gottro volgen. Na ca 15 min bereiken we dan het Bosco Impero, een 5 ha groot bos dat in de jaren ’30 werd aangelegd in het kader van de herbebossing. Aan de zuidkant ervan loopt het beekje de Bonallo. Er zijn hier twee rondwandelingen uitgezet met onderweg rustplaatsen met picknick tafels. In de buurt van de enorme zwerfsteen, die hier in de ijstijd is heen gesleept door het gletsjerijs, hebben we een mooi uitzicht. Na een eventuele rondwandeling van ongeveer een uur, kunnen we in 20 min het pad aflopen dat uitkomt bij de S. Giorgio kerk (zie ook onder Gottro).

De parochiekerk van S. Siro

Opvallend op de buitenzijden van de kerk zijn de borden die de halteplaatsen van de kruiswegstatie aangeven. De ouderdom van de kerk is niet bekend, hoewel ze al in 1517 als parochiekerk wordt genoemd. Zeker is dat ze in 1637 werd ingewijd. Aan het eind van de 19e eeuw had de kerk één schip met vier kapellen en de nis voor de doopvont waar nu een fresco hangt met de *Doop van Christus*. Het oudste deel van de kerk is rijk versierd met stucwerk.

De eerste kapel links heeft een altaar waarvan de voorzijde is fraai gedecoreerd met gemengd marmer en 'scagliola'[6] met in het midden *S. Jozef met Kind* en opzij daarvan de *Beschermengel* en de *Bisschop S. Siro.* Het altaardoek geeft de *Overgang van S. Jozef* weer; tegen de linker wand een schilderij met een afbeelding uit het leven van *S. Franciscus Saverio* en rechts een mooi schilderij van *Tobiolo en de Engel**. Het stamt uit de 17e eeuw maar is in slechte staat.
In de eerste kapel rechts zien we een houten beeld van de *Madonna*, waarvan het hart doorboord is met zeven zwaarden, met daaronder een altaar met hetzelfde type decoratie als bovengenoemd, maar met dezelfde afbeelding als het er boven staande beeld[7].
De tweede kapel links is gewijd aan S. Rocchus en versierd met stucwerk en een fresco uit circa 1650; het altaar heeft een schilderij met de *Kruisiging met de heiligen Rochus en Sebastiaan* uit begin 17e eeuw. Uit dezelfde tijd stamt het schilderij van *S. Marta en S. Margerita* in de tweede kapel rechts. De wanden en het plafond zijn ook rijk gedecoreerd met stucwerk en fresco's. Ook het stucwerk op de triomfboog en in de derde kapel rechts is opmerkenswaard. In deze kapel staat een vrij recent beeld van *S. Antonius van Padua met Kind*, terwijl aan de zijkanten van het altaar de beelden van *S. Dominicus* en *S. Catharina van Siena* staan. De derde kapel links, gewijd aan de Maagd van de Rozenkrans, is van grote schoonheid. De decoraties in gips medaillons met afbeeldingen van de *Mysteries van de Rozenkrans* dateren uit de 17e eeuw. In het priesterkoor zien we op de linker zuil een *S. Lucia*, op de achterwand *S. Siro* en *S. Marta*. Het hoofdaltaar heeft een kostbaar houten tabernakel in de vorm van een tempeltje en dateert van eind 17e eeuw.

Velzo: de kerk van San Siro links klokkentoren, rechts altaardecoratie in marmer

Naggio

Na Codogna stijgt de weg langs de kerk van S. Siro en de huizen van het buurtschap Velzo met hun middeleeuws uiterlijk en daarna volgt al snel het dorp Naggio (550m). Het heeft een bijzonder aardige oude dorpskern. Parkeer hier bij de kerk en wandel eens door de smalle straatjes met aardig gedecoreerde huizen en een pleintje met fontein. De kerk van S. Antonius Abt heeft enkele kostbare fresco's.
We vervolgen de weg door bij de kerk linksaf te slaan richting Gottro. Na circa 50 meter kunt u eventueel de afslag naar rechts nemen door de Val Sanagra, waar u na enkele kilometers de Monti di Grotti bereikt, waar u op verschillende plaatsen in de "grotti" de lokale gerechten kunt proeven, vooral de kazen van de alpenweiden in de omgeving. Ik heb het niet zelf geprobeerd, maar kreeg de volgende restaurants aangeraden: in de Val Sanagra de "Grotto del Merlo", in Codogna "La vecchia chioderia" en in Naggio de "Crotto Naggio".

[6] Een mengsel van o.a. gips, lijm en pigmenten dat er na polijsten uit ziet als marmer en gebruikt werd om figuren mee te maken in de 17e eeuw in Toscane geïntroduceerd als substituut voor het dure marmer
[7] De afbeelding staat voor de 'Madonna met de zeven Smarten'

Naggio

De parochiekerk van S. Antonius Abt

Uit het venster in de gevel en uit enkele fresco's die in 1951 werden ontdekt, blijkt dat de kerk er in ieder geval al in de 15e eeuw stond. De resten van één ervan zijn te zien tegen de achtergevel, de *Kruisiging* voorstellend met een groep vrome vrouwen en Maria aan de voet van het kruis en de "Goede dief met engel" die de ziel meevoert. De kerk heeft een enkel schip met twee kapellen en een transept. De apsis, gedecoreerd met een mooi beschilderd plafond, heeft een laat 16e eeuw triptiek: het middendeel bevat een houten standbeeld van *S. Antonius Abt,* de twee zijdelen zijn beschilderd met de figuren van *S. Rocco* en *S. Sebastaan* en op het onderstuk *Episodes uit het leven van S. Antonius*. In het transept hangt rechts een doek uit 1714 van Giovanni Rossi met de *Hemelvaart van de Maagd* en links de *Aanbidding door de drie koningen* uit 1713, een geschenk van de emigranten in Taranto. Ook hangt hier een 18e eeuws doek met de *Dood van S. Franciscus Saverius*, eveneens een geschenk van de emigranten. De zijkapellen zijn prachtig gedecoreerd. Links met stucwerk en fresco's uit de tweede helft van de 17e eeuw; op het altaar een schildering met de *Kruisiging en de heiligen Petrus, Paulus, Franciscus en Antonius van Padua*. De rechter kapel heeft stucwerk dat *S. Dominicus* en *Catharina van Sienna* uitbeeldt en fresco's met het *Leven van de Maagd* en op het altaar een 17e eeuws houten beeld van de *Madonna met Kind*.

Gottro

We volgen vanuit Naggio de weg richting Carlazzo en bereiken al snel het dorpje Gottro, gekarakteriseerd door zijn twee kerken. Even voor het dorp ligt, iets links van de weg, de kerk van S. Giorgio** (S. Joris) met een Romaanse klokkentoren uit de 11e eeuw, in het dorp staat de kerk van S. Stefano*.
Ter hoogte van de kerk van S. Giorgio ligt aan de rechterkant van de weg het buurtschap Bilate waar nog enkele huizen staan uit de 16e eeuw en een nog ouder huis dat de "La Pretura" (gevangenis) wordt genoemd. In de voorgevel was vroeger een deur, die nu is dichtgemetseld en waarop een fresco van de *Drievuldigheid* is geschilderd. Op de noordwand zien we een geheel in rood uitgevoerd fresco met *Maria op een troon* en tegen de zuidwand een schildering van 2,18x2,54 m met de *paladijn Orlando in een duel*. Zijn naam staat in gotische letters naast zijn afbeelding. Op korte afstand ervan staat een vrouwenfiguur in profiel, waarschijnlijk Angelica. Dit is de enige schildering met een riddertafereel als onderwerp in het gebied van het Lario.

Om de kerk van S. Giorgio te bereiken neemt u vanuit Naggio komend in Gottro links de via S. Giorgio, een smalle, verharde weg die eindigt bij een pleintje met parkeermogelijkheid. Na een korte klim komt u bij het kerkje, waar u voor de kerk een mooi uitzicht heeft over het meer van Lugano. Naast de kerk ligt een begraafplaats. De kerk is vrijwel altijd gesloten, maar door twee tralievensters is toch iets van het prachtige interieur te zien.

Bij de parkeerplaats begint ook de wandeling naar de Rogolone en het Bosco Impero, zoals eerder beschreven onder Codogna.

De kerk van S. Giorgio**

Ze dateert oorspronkelijk uit de 11e eeuw, en is romaans, zoals vooral duidelijk opvalt in de klokkentoren met de dubbele vensteropening. Het enkele schip wordt afgesloten met een halfronde apsis met fresco's uit de tweede helft 15e eeuw. We zien een *teofanie* waarin de iconografie wordt gekarakteriseerd door de afbeelding van de vier *Profeten* met *Veronica* en *S. Lucia* tegen het booggewelf; en daar onder de apostelen met in hun handen de artikelen van het Credo op de opengeslagen boeken van de *Apostolische Theorie*.
Het *Mystieke Lam* boven het zijportaal, met als datum 1476, refereert volgens de traditie aan het lam dat het symbool is van de inwoners van Gottro.

De kerk van S. Stefano*

In de huidige gedaante dateert ze waarschijnlijk uit 1735. Er is één schip met twee zijkapellen. De apsis is schitterend gedecoreerd met stucwerk en fresco's die de *Deugd* en de *Verkondiging* uitbeelden. Ook de decoraties in de kapellen zijn laat-barok. In de kapel rechts hangt boven een prachtig altaar* een doek de tweede helft van de 17e eeuw met de *heilige familie met de Jonge Johannes en S. Joris*. In het transept hangt links een 17e eeuws doek met de *Maagd en de heiligen Carlo en Antonio*, een *Kruisiging tussen Magdalena en S. Stefan*, een *Madonna van de Rozenkrans tussen S. Domenicus en S. Rita*, gedateerd 1646. In het transept rechts hangen de 15e eeuwse fresco's die van een huis in Bilate zijn afgehaald, waaronder de *Drievuldigheid*. Een schilderij uit 1683, dat volgens het opschrift werd geschonken door de familie Camozzi uit Gottro, toont de *Maagd tussen heiligen*. Deze familie schonk ook het standbeeld in de nissen tussen de kapellen.
Het hoofdaltaar* is uitgevoerd in de vorm van een tempeltje en toont fraaie barokke figuren; het is afkomstig uit de kerk van S. Giorgio. Het houten koor* is prachtig besneden en beschilderd door Carlo Bellini. Uit de 18e eeuw stammen ook de mooie biechtstoelen. De kerk heeft een heel mooi Serassi orgel uit 1878.

Carlazzo

Vanuit Gottro bereiken we de tegen de hellingen van de berg Pidaggio gelegen gemeente Carlazzo (481 m) met de dorpen Carlazzo, Gottro, Magione, Bilate, S. Pietro Sovera.
In Carlazzo ligt het museum Etnografico delle Latte in de Via Val Cavargna 32a. Het is gevestigd in de vroegere melkfabriek, de Latteria Sociale di Carlazzo en toont een verzameling instrumenten die werden gebruikt bij de traditionele verwerking van melk. In het Val Cavargna vindt u ook nog het Museo della Valle in de Via alla Chiesa 12/12 in Cavargna[8]. Dit ligt echter ver van onze route en ik zal daarom hier geen beschrijving geven.

De kloof met het riviertje de Cucchio

Na het dorp houden we links aan, richting Corrido. Halverwege gaan we over de brug "del Saltone". Het is de moeite waard even op de brede brug te stoppen om een blik te slaan op het 136 m diepe dal met loodrechte wanden. Corrido is een klein dorp op de zijmorenen die de hellingen van de berg Colmen bedekken. In dit dorp staat de kerk van S. Martinus staat, waarin enkele werken van de bekende "Maestri Intelvesi" zijn te bewonderen. Dit was een groep van

[8] Zie voor openingstijden en nadere informatie de website www.comune.carlazzo.co.it

architecten en kunstenaars die aan vele hoven in Europa werkten, maar 's winters terugkeerden naar hun dal.

Van Porlezza naar Menaggio

Kort na Corrido komen we in Porlezza op de straatweg van Lugano naar Menaggio. We laten Porlezza rechts liggen en slaan bij de stoplichten links af richting Menaggio.
Kort na het verlaten van Porlezza ligt, na de brug over de Cuccio, links van de weg S. Pietro Sovero en bij de bushalte links van de weg kunt u rechtsaf naar Castel S. Pietro. Dit buurtschap, dat ook wel Castello di Carlazzo wordt genoemd, was een Middeleeuwse nederzetting waarvan nu nog resten van muren, een huis in de vorm van een toren en nog wat huizen zichtbaar zijn. We hebben te maken met een versterkt dorp met één toegang en een hafronde toren, nu een ruïne. Het werd talloze keren aangevallen tijdens de tienjarige oorlog (1118-1127) tussen Como en Milaan. Er staat ook nog een 18e eeuws huis en een gebouw waar zijderupsen werden gekweekt. In de volgende paragraaf beschrijf ik een wandeling naar deze nederzetting.

Het Lago di Piano

Als u de weg naar Menaggio nog iets verder volgt, komt u langs de kerk van S. Agata en kort na de bushalte vindt u dan rechts, op Via Statale 117, het Casa della Riserva, het informatiecentrum voor het natuurreservaat Lago di Piano[9]. Voor de natuurliefhebbers is er van hieruit een aardige wandeling door het reservaat, rond het meer te maken. Naast het informatiecentrum ligt een uitspanning. U kunt hier ook roeibootjes en mountain bikes huren.
De rivieren de Rezzo en de Cavargna mondden oorspronkelijk uit in het meer van Lugano, dat de hele vlakte van het Piano di Porlezza bedekte. In Middeleeuwse geschriften wordt zelfs melding gemaakt van een haven van Cuccio (de naam van het riviertje dat we eerder kruisten vóór Carlazzo), waarvan de plaats echter niet precies bekend is. Door de voortdurende toevoer van slib uit de rivieren werd het lago di Piano gescheiden van het meer van Lugano. In de 19e eeuw heeft men voor de ontwatering van de vlakte tussen de twee meren het kanaal van Lagadone gegraven.
In het begin van de 16e eeuw was er vanuit het hertogdom Milaan veel interesse voor de aanleg van vaarwegen die het goederentransport zouden vergemakkelijken. Er werden twee ingenieurs benoemd die onderzoek moesten doen naar de mogelijkheden in het Valtellina en de Brianza en een derde architect kreeg in 1516 de opdracht na te gaan of een waterverbinding tussen het meer van Lugano en het Comomeer mogelijk was. Gegeven het hoogteverschil van 72 m tussen de twee meren zou er een uitgebreid systeem van sluizen nodig zijn, zoals Leonardo da Vinci gedaan had voor het kanaal "Naviglio" naar Milaan. In het jaar 1517, toen Leonardo overleed, besloot men echter het project op te geven omdat de uitvoering te moeilijk was.
In de winter is het meer vaak dichtgevroren en in het verleden werd dit ijs uitgehakt en vervoerd naar de hotels van Como en het Tremezzina, waar het werd opgeslagen in de ijskelders. Als er niet genoeg ijs was, werd er sneeuw in opgeslagen.
In het gebied van villa Carlotta is nog zo'n ijskelder bewaard gebleven waarin het ijs voor het hotel Bellevue werd bewaard. Ook staat er een, voor lokaal gebruik, in San Pietro Sovera, bij de kruising met de weg naar Porlezza. Rond dit gebouwtje staan drie enorme platanen die het in de zomer met hun bladerdak beschermde tegen de zon. Verder staat er een in Carlazzo en herinnert een straat in Porlezza met de naam "Ghiacciaia" aan een verdwenen ijskelder.

[9] Openingstijden: ma, di, za 9-12 u, wo 14-16 u

Een wandeling rond het lago di Piano en het natuurreservaat

Voor de liefhebbers van de natuur en speciaal van watervogels is er een aantrekkelijke wandeling rond het meer uitgezet. U kunt de auto achterlaten bij het Casa della Riserva vanwaar u in oostelijke richting de rood-wit-rood aangegeven route volgt. Een fietspad loopt langs de oever tot een camping, buigt dan naar links en tussen de huizen door bereiken we de oude route van de spoorlijn. We volgen deze over een stukje uitgehakt in de rotsen en buigen er dan weer van af tussen weilanden door. We volgen een stukje het kanaal Binandone en komen bij wat bosjes met oude watermolens. Een voetpad brengt ons dan bij de oever van het meer, dit volgen we een stukje en komen dan op een verharde weg naar het observatiepunt, waar ook enkele volières met roofvogels staan voor gewonde dieren; er is hier ook een steiger die een stukje het moeras in loopt. Terug op de nu geasfalteerde weg kruisen we het kanaal Lagadone tussen weiden en boerderijen door. We gaan naar rechts over een smalle weg omzoomd door bomen die naar het hek van een villa leidt. Hier gaan we naar links en komen over een kiezelweg in het kleine dorpje Castello di Carlazzo. We verlaten het dorp weer aan de andere kant en gaan omlaag door de weilanden en vervolgens omhoog door de bossen over de heuvel. Het voetpad gaat daarna omlaag naar de vlakte en komt uit op het fietspad dat ons weer terugbrengt op het uitgangspunt.
Lengte van de wandeling: 7 km
Opm. U kunt de wandeling ook beginnen vanuit Bene Lario. Neem in dat dorp van het Piazza Garibaldi de via del Torchio; deze gaat al snel over in een muilezelpad naar de oude wasplaats van Lembra. In het gehucht Vecchi Mulini staat het bord Lago di Piano, hier gaat u linksaf en volgt het voetpad rond het meer.

Een wandeling naar Castel di S. Pietro

Beginnend bij het Casa della Riserva kunt ook na een korte wandeling het Castel S. Pietro bereiken. Daartoe volgen we de route rond het meer nu in tegenovergestelde richting. Na een paar honderd meter over het fietspad, slaat u meteen na de waterzuiveringsinstallatie links af door het bos en bereikt u na een korte wandeling het eerder beschreven buurtschap.

Castel San Pietro

Na de eventuele stop bij het Lago di Piano volgen we de weg terug richting Menaggio. Even voor de bebouwing van Grandola ed Uniti ligt het industrieterrein van deze gemeente. Voor de motorbootliefhebbers is het wellicht interessant om het aan de hoofdweg gelegen museum “Guido Abbate” te bezoeken. In een modern gebouw op het industrieterrein toont de scheepsbouwer Abbate de mooiste door de firma gebouwde boten, zowel tour- als raceboten.[10]

Na Grandola ed Uniti bereiken we al snel Croce en vervolgens ons beginpunt Menaggio.

[10] Het museum is na afspraak gratis en dagelijks geopend van 8.30-12 u en 13.30-18.30; tel. 0344-31581